

ENGLISKI JEZIK KAO PREDUSLOV ZA UKLJUČENJE EKONOMISTA U MEĐUNARODNE NAUČNE I STRUČNE TOKOVE¹

Sažetak: Engleski jezik se poslednjih decenija afirmisao kao *lingua franca* međunarodne trgovine, bankarstva i marketinga, oblasti koje se na naučnoj osnovi izučavaju na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, te je profil ekonomskog stručnjaka u današnje vreme nezamisliv bez solidnog znanja tog jezika. Naš cilj je da u radu predstavimo način organizovanja nastave engleskog jezika ekonomske struke na ovoj visokoškolskoj instituciji, jednoj od retkih u Srbiji koja stranim jezicima i dalje dodeljuje status obaveznog predmeta sa relativno velikim brojem časova nastave. Predočavamo najvažnije pedagoške i metodičke postulate sticanja znanja engleskog jezika struke bez kojeg je neostvarivo uključenje ekonomista u međunarodne naučne i stručne tokove. Posebno se bavimo nastavnim materijalima koji u nastavi engleskog jezika ekonomske struke predstavljaju izuzetno značajnu kariku u lancu između nastavnika i studenta, te predstavljamo i neke nove tendencije u nastavi engleskog jezika ekonomske struke.

Ključne reči: engleski jezik struke, ekonomija, nastava, nastavni materijali

1. Uvod

Engleski jezik se poslednjih decenija afirmisao kao *lingua franca*² međunarodne komunikacije, kao radni jezik međunarodnih organizacija, naučnih publikacija, tehnologije i interneta, ali i međunarodne trgovine, bankarstva, marketinga, menadžmenta i drugih oblasti koje se na naučnoj osnovi izučavaju na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Engleski jezik danas predstavlja najmoćniji jezik sveta i to na osnovu nekoliko faktora: broju izvornih govornika, broju govornika engleskog kao stranog ili drugog jezika, broju zemalja u kojima

¹ Rad je urađen u okviru projekta Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije br. 78002, *Jezici i kulture u vremenu i prostoru*.

² Osim naziva *engleski kao lingua franca*, u literaturi se često susreću i drugi nazivi, ali svi govore o rasprostranjenosti i uticaju ovog jezika danas u svetu, npr. *engleski kao svetski jezik*, *engleski kao međunarodni jezik*, *engleski kao globalni jezik*, itd. (v. Seidlhofer 2005).

se koristi kao zvanični jezik, ekonomskoj moći zemalja u kojima se govori kao maternji jezik, društvenom prestižu, itd. Prema Bugarskom (2009: 58), iako se „znanje engleskog može vezati za manje od jedne četvrtine svih stanovnika zemlje“ to je „grubo uzev, ona četvrtina koja poseduje najveći uticaj i moć u svetskim poslovima“. Stoga je i obavljanje trgovinskih transakcija, bankarskih usluga, poslovnog pregovaranja, praćenja naučne i stručne literature itd., danas jednostavno nezamislivo bez dobrog poznavanja engleskog jezika.

Cilj nam je u ovom radu da predstavimo način funkcionisanja nastave engleskog jezika na jednoj od visokoškolskih institucija u Srbiji, Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, jednoj od retkih koje su na vreme prepoznale značaj poznavanja engleskog jezika za svoje studente i onoj koja stranim jezicima uopšte, uprkos suprotnim tendencijama na univerzitetima u Srbiji, i dalje dodeljuje status obaveznog predmeta sa relativno velikim brojem časova nastave. U tom smislu, predočavamo najvažnije pedagoške i metodičke postulate sticanja znanja engleskog jezika struke bez kojeg je neostvarivo uključanje ekonomista u međunarodne naučne i stručne tokove. Posebno se bavimo nastavnim materijalima koji u nastavi engleskog jezika ekonomske struke predstavljaju izuzetno značajnu kariku u lancu između nastavnika i studenta. S obzirom na to da razvoj novih tehnologija uslovljava potrebu za neprestanim uvođenjem inovacija kako bi nastava održala visok kvalitet i ispunila glavni cilj – osposobljavanje budućih ekonomskih stručnjaka za funkcionisanje u izuzetno zahtevnom i konkurentnom svetu poslovanja na međunarodnom nivou, predstavljamo i neke nove tendencije u nastavi engleskog jezika ekonomske struke.

2. Engleski jezik kod nas

Zahvaljujući sada već verovatno nepovratnom procesu širenja značaja engleskog jezika u celom svetu, koji Prčić (2005: 15) naziva *jezičkom angloglobalizacijom*, taj se jezik više ne može smatrati „običnim“ stranim jezikom čiji se početak usvajanja poklapa sa početkom njegovog učenja u zvaničnom obrazovnom sistemu. Danas engleski „ima tendenciju da se prvo usvaja van obrazovnog sistema, tj. da se spontano uči“ (Prčić 2005: 15), putem izloženosti savremenim masovnim medijima, ponajpre internetu i televiziji. Zato je nedavno predložen naziv *engleski kao odomaćeni strani jezik* (Prčić 2005), koji bi trebalo da zameni trenutno postojeći ali neodgovarajući termin *engleski kao strani jezik*. Bugarski, pak, pored uobičajene klasifikacije na maternje, strane i druge jezike uvodi kategoriju *dodatnog jezika*, koju dodeljuje jedino engleskom (Bugarski 2009: 68).

U kontekstu poslovnog okruženja i izučavanja ekonomije kao nauke, to prvenstveno znači da je znanje engleskog jezika postalo nešto što se podrazumeva, te tako budući ekonomisti više ne mogu da računaju na to da će im znanje tog jezika predstavljati prednost u odnosu na ostale kandidate u procesu zapošljavanja, već samo deo sveukupnog korpusa znanja i veština koje predočavaju mogućem

poslodavcu. Znanje engleskog jezika, naprotiv, danas predstavlja minimalni uslov koji zahtevaju poslodavci pri zapošljavanju osoblja. U tom smislu, suvišno je i govoriti o značaju engleskog jezika danas, posebice za buduće ekonomiste čiji će se poslovni život, bez obzira na to na kom će radnom mestu biti zaposleni, neminovno i barem delimično odvijati na engleskom jeziku.

Takav status engleskog jezika prepoznat je na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, instituciji koja svoje studente oprema ne samo stručnim saznanjima, već i pratećim znanjima neophodnim za snalaženje u svetu poslovanja, trgovine, bankarstva, itd. U skladu s tim je i organizovana nastava iz predmeta Engleski jezik za ekonomiste, kojom se bavimo u narednim odeljcima.

3. Nastava engleskog jezika na ekonomskom fakultetu u Beogradu

Nastava engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu u Beogradu počiva na stavu da je najveći broj studenata prošao kroz formalni oblik osnovnog i srednjeg obrazovanja u pogledu usvojenih znanja engleskog jezika, te bi trebalo da bez velikih teškoća nastavi sa učenjem jezika i veština karakterističnih za oblast ekonomske struke. Otud je pretpostavljeni nivo znanja engleskog jezika koji studenti poseduju na drugoj godini studija, kada otpočinje nastava engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu u Beogradu, niži srednji i srednji nivo, tj. nivoi B1 i B2 prema Zajedničkom okviru za jezike Saveta Evrope. To istovremeno podrazumeva da se ne obavlja testiranje predznanja studenata u svrhu formiranja grupa prema nivou znanja iz engleskog jezika, budući da se podrazumeva već utvrđen prag jezičkih znanja.³ No, u stvarnosti studenti predstavljaju heterogenu grupu u pogledu usvojenog znanja engleskog jezika u prethodnom školovanju, prvenstveno zbog toga što dolaze iz različitih srednjoškolskih miljea – stručnih, prevashodno ekonomskih, škola, opštih gimnazija, ili, pak, gimnazija društvenog ili prirodnog usmerenja – što postavlja brojne izazove u organizaciji i utiče na ciljeve nastave, o čemu će više reći biti u nastavku.

U skladu sa već pomenutim značajem engleskog jezika u brojnim segmentima modernog društva, nastava engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu u Beogradu posmatra se kao deo opšteobrazovnog procesa, što se odražava i u nastavnom planu i programu Fakulteta. Naime, dva nastavna predmeta, Engleski jezik i Engleski jezik za ekonomiste (na II godini studija), predaju se i uče na svih devet smerova Ekonomskog fakulteta u Beogradu, dok se preostala dva predmeta, Engleski jezik za ekonomiste 2 (na trećoj) odnosno Engleski jezik za ekonomiste 3 (na četvrtoj godini studija) izučavaju na pojedinim smerovima, poput Međunarodne ekonomije i spoljne trgovine, Marketinga, Finansija, bankarstva i osiguranja, Menadžmenta, Trgovinskog menadžmenta i Turizma i hotelijerstva, tj.

³ Postoje i organizacioni razlozi, jer se radi o fakultetu gde broj studenata koji bi trebalo da prati nastavu iz engleskog jezika na drugoj godini studija dostiže brojku od oko osam stotina.

na onim smerovima na kojima se razvoj samih disciplina i objavljivanje teorijskih i praktičnih rezultata u relevantnim publikacijama bez engleskog jezika ne može ni zamisliti.

Nastava engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu u Beogradu počinje od druge godine studija, a razlozi su prvenstveno didaktičke prirode. Naime, gradivo iz predmeta Engleski jezik za ekonomiste prati gradivo predmeta koje su studenti odslušali i položili na prvoj godini studija, te se tako izbegava ozbiljan metodički problem da se na stranom jeziku, u ovom slučaju engleskom, „savlađuje studentu nepoznata sadržina koja će biti predmet studija u jednoj kasnijoj fazi“ (Perić 1995: 23). Uprkos izvesnom diskontinuitetu u učenju nastalom zahvaljujući pauzi od godinu dana između završetka srednjeg školovanja i druge godine studija, smatrali smo da je neophodno da se studenti najpre na srpskom jeziku upoznaju sa gradivom stručnih predmeta i ustaljenim terminološkim aparatom ekonomije kao nauke, kako bi bili u stanju da te iste pojmove i termine razumeju na engleskom jeziku. Time se eliminiše potreba da nastavnik engleskog jezika učestvuje u objašnjavanju stručnih termina, što se, premda u manjoj meri, svakako ne može izbeći u svakoj situaciji, ali je na ovaj način ta potreba bar svedena na najmanju meru. Istovremeno, podstiče se interaktivnost između nastavnika i studenata gde obe strane u određenom stepenu poznaju materiju, što predstavlja neophodan preduslov uspešnog odvijanja nastavnog procesa. U narednom odeljku detaljnije se bavimo organizacijom nastave engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu.

3.1. Organizacija nastave

Imajući u vidu činjenicu da nastava engleskog jezika počinje na drugoj godini studija, kao i da se preko 90% studenata Ekonomskog fakulteta odlučuje da kao strani jezik izabere engleski (pored ponuđenih ruskog, francuskog i nemačkog), najveći izazov koji se postavlja pred nastavnike jeste rad u velikim grupama, koje ponekad broje i do 150 studenata. To, s jedne strane, onemogućava nastavnika da posveti potrebnu pažnju svakom studentu, a s druge strane utiče na motivisanost studenata za nastavu, budući da nisu u mogućnosti, iz objektivnih razloga, da aktivno učestvuju u svim segmentima nastavnog procesa. Kada se pri tom doda već spomenuta raznorodnost u pogledu praga dotad stečenih znanja i veština iz engleskog jezika, proces nastave u učionici postaje još složeniji. Rešenje se iznalazi u kombinovanju nastavnih metoda koje bi mogle da uključe više studenata istovremeno, poput izrade studentskih prezentacija ili rešavanja tzv. studija slučajeva, kao i obogaćivanjem nastavnog procesa upotrebom savremenih tehnologija, koje ne samo da podižu nivo zainteresovanosti za nastavu, već, mnogo važnije, podstiču razvijanje različitih kognitivnih stilova učenja i usvajanja materije.

Uopšteno govoreći, nastava stranog jezika predstavlja spoj znanja i veština – razumevanja, čitanja, govora i pisanja. No, jasno je da je veći ili manji naglasak na pojedinim aspektima korpusa jezičkog znanja i veština diktiran potrebama kako same struke, tako i uviđanja budućih situacija ili ciljnih situacija (v. Munby 1978; Robinson 1991; Jordan 1997) u kojima će studenti upotrebljavati engleski jezik. Imajući u vidu raznolikost pretpostavljenih situacija u kojima će se diplomirani

studenti Ekonomskog fakulteta služiti engleskim jezikom – rad u privredi, u bankama, bavljenje naučnim radom, itd., analiza potreba, kao proces ustanovljavanja potreba i svrhe u koju će se engleski jezik koristiti, odnosno određivanje prioriteta na osnovu uočenih potreba, gubi smisao. Stoga je odlučeno da se definiše najmanji zajednički sadržalac gradiva koje će ostvariti nekoliko ciljeva na drugoj godini studija. Ovo je posebno značajno imajući u vidu činjenicu da se nakon druge godine studija nastava engleskog jezika ne odvija više na svim smerovima. Dakle, nastava iz engleskog jezika na drugoj godini studiranja trebalo bi, pre svega, da ujednači raznolike stepene znanja sa kojima studenti dolaze iz svojih srednjih škola, mahom gimnazija i srednjih ekonomskih škola, kao i da osposobi studente za praćenje literature na engleskom jeziku, tako što će ih upoznati sa osnovnim i nešto složenijim pojmovima ekonomske nauke, prateći gradivo predmeta koje su studenti odslušali i položili na prvoj godini studija. Nakon uspešno savladanog gradiva iz predmeta Engleski jezik i Engleski jezik za ekonomiste, studenti bi trebalo da usvoje široku terminologiju engleskog jezika u oblasti ekonomije, kao i da se osposobe za korišćenje stručne literature na engleskom jeziku. Uz to, kao ishod nastave podrazumeva se i ovladavanje veštinom prevođenja sa engleskog jezika na srpski i obratno, interpretiranje vizuelnih podataka sa grafikona, tabela, dijagrama i razvijanje sposobnosti numeričkog izražavanja.

Ciljevi nastave iz engleskog jezika na trećoj i četvrtoj godini studija odnose se na produbljivanje ranije stečenih znanja, prateći već uspostavljene didaktičke zahteve u pogledu pretpostavljenih saznanja iz stručnih predmeta odslušanih na prethodnoj godini. Usvajanje karakteristične stručne terminologije i izraza koji se najčešće koriste u poslovanju i spoljnoj trgovini, ovladavanje veštinom usmenog i pismenog komuniciranja u poslovnim situacijama, upoznavanje sa međukulturološkim razlikama u poslovnom svetu, neki su od ciljeva nastave engleskog jezika na trećoj godini. Nastava na četvrtoj godini studija detaljnije se bavi specifičnim karakteristikama stila i registra ekonomske struke, daljim razvijanjem jezičke i komunikativne kompetencije, ovladavanjem veština pismenog komuniciranja (pisanje biografije, propratnog pisma pri konkurisanju za radno mesto, poslovnih pisama, itd.), kao i savladavanjem odgovarajućih poslovnih veština.

Potrebno je naglasiti da osim terminologije ekonomske struke, važan segment čine određene gramatičke konstrukcije, koje predstavljaju jezičku podlogu karakterističnog stila diskursa ekonomske nauke. U tom pogledu, obrađuju se najtipičnije gramatičke konstrukcije koje, zajedno sa leksičkim osobenostima ekonomske nauke, studenti usvajaju kroz raznovrsna vežbanja, čija je prevashodna namena da budu odraz karakterističnog registra ekonomske struke. Poseban značaj pridaje se izučavanju metaforičnosti diskursa ekonomske nauke i struke, te se sticanje *metaforičke kompetencije* smatra jednim od glavnih ciljeva nastave engleskog jezika. Na taj način studenti se osposobljuju i opremaju „znanjem koje će poboljšati i njihovo razumevanje akademskih tekstova i stvoriti svest o stilskoj raznolikosti“ ekonomskog diskursa (Charteris-Black 2000: 150).

3.2. Nastavni materijali

Za predmet Engleski jezik za ekonomiste trenutno postoje 4 osnovna i 2 pomoćna udžbenika: Engleski jezik (za 3. semestar na II godini osnovnih studija), Engleski jezik za ekonomiste (za 4. semestar na II godini osnovnih studija), Engleski jezik za ekonomiste 2 (za 5. semestar na III godini studija) i Engleski jezik za ekonomiste 3 (za 7. semestar na IV godini osnovnih studija). Nastavni materijali u engleskom jeziku struke, a naročito ekonomske struke, predstavljaju izuzetno značajnu kariku u lancu između nastavnika i studenta. Ekonomija i poslovanje dinamične su oblasti koje se neprestano menjaju, razvoj novih tehnologija u znatnoj mjeri utiče na način poslovanja i izmenjeno shvatanje pojedinih ekonomskih koncepata, a određene oblasti ekonomske nauke poput marketinga i menadžmenta, relativno mladih naučnih disciplina, beleže stalan razvoj i napredak. Sve to neizbežno mora da se odrazi i na nastavne materijale namenjene studentima čija je buduća struka iz ovih oblasti. To znači da udžbenici, bez obzira na svoj kvalitet i aktuelnost u trenutku objavljivanja, neminovno zastarevaju, tj. odabrane teme vrlo brzo gube na savremenosti, uprkos čestim izdanjima. Stoga je od ključne važnosti u nastavu engleskog jezika struke uvesti autentične nastavne materijale, koji se u literaturi definišu kao bilo koja vrsta štampanog, audio, video ili slikovnog materijala prvobitno nastalog u neku drugu svrhu različitu od učenja engleskog jezika (v. Robinson 1991; Ellis i Johnson 1994). Autentični materijali treba da budu aktuelni, zanimljivi, inspirativni za diskusije i odgovarajuće tematske i žanrovske pripadnosti, pogodne za učenje engleskog jezika. To su najčešće novinski tekstovi ekscerpirani iz finansijskih i poslovnih dnevnih novina i časopisa, pošto jezik novinara odgovara nivou stručnosti materije kojim raspolažu studenti. Autentični tekstovi poseduju nekoliko svojstava koja ih razlikuju od tekstova namenjenih učenju engleskog jezika ekonomske struke (v. Ellis i Johnson 1994). Prvo, takvi tekstovi predstavljaju primer specifičnog registra kojem pripadaju (akademski, novinarski, poslovni, itd.) i često se odlikuju terminologijom i žargonom, kao i organizacionim karakteristikama i rečeničnim obrascima svojstvenim konkretnom žanru⁴. Drugo, jezik kojim su autentični materijali napisani odražava stvarnu svrhu njihovog produkovanja, kao i publiku kojoj su namenjeni. Takvi tekstovi nisu na silu menjani kako bi uključili i gramatičke strukture ili leksičke izraze koje bi studenti trebalo da savladaju, što se često dešava sa naizgled autentičnim a u stvari izmenjenim ili simplifikovanim nastavnim materijalima. Treće, autentični materijali sadrže informacije o situacijama ili događajima iz realnog života, a njihova aktuelnost i savremenost predstavlja veliku prednost u odnosu na već postojeće udžbenike u kojima svi tekstovi, bez obzira na eventualnu aktuelnost u trenutku publikovanja, neminovno zastarevaju nakon izvesnog vremena. Iz tog razloga, u narednom odeljku govorimo o načinima održavanja aktuelnosti nastave. Drugim rečima, bavimo se informacionim tehnologijama koje su poslednjih desetak godi-

⁴ O nastavnim materijalima na kursu engleskog jezika za ekonomiste zasnovanim na analizi žanra v. opširnije u Đurović i Silaški (2010). Konkretna postupak rada sa žanrovski određenim tekstovima u nastavi engleskog jezika ekonomske struke v. u Silaški (2008).

na umnogome doprinele uvođenju inovacija ne samo u nastavu engleskog jezika, već i drastično promenile i sâm način komuniciranja između nastavnika i studenata, ali i pretpostavljeni smer procesa saznanja – od nastavnika ka studentu.

3.3. Inovacije u nastavi

Osnovni problem koji se postavlja pred nastavnike engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu u Beogradu jesu ogromne grupe studenata na nastavi (često i preko 150), što otežava komunikaciju, mogućnost dobijanja povratnih informacija, te kontinuirano praćenje napretka znanja studenata. Rešenje se proteklih godina tražilo u premeštanju sa komunikacije licem u lice, koja je bila vremenski zahtevna i neefikasna, na neki drugi medijum koji bi omogućio češći i bliži kontakt između studenata i profesora, kao i rešavanje individualnih teškoća pri učenju kojima je bilo neizvodljivo baviti se na odgovarajući način u učionici.

Od elektronskih sredstava koja nastavniku i studentima stoje na raspolaganju koriste se najjednostavniji oblici komunikacije poput elektronske pošte (koja je skoro u potpunosti zamenila klasičan vid konsultacija između studenata i nastavnika), kao i fakultetski sajt na kojem je moguće postavljati raznovrsna obaveštenja od koristi studentima, a u cilju ekonomičnijeg raspolaganja vremenom i jednih i drugih. Fakultetski sajt danas je, barem kad je reč o predmetu Engleski jezik, postao velika oglasna tabla koja omogućava studentima da, bez odlaska na fakultet i upoznavanja sa papirnom verzijom obaveštenja, budu obavešteni o tekućim dešavanjima u vezi sa nastavom, ispitima, itd. Poslednjih pet godina, zahvaljujući tehničkom osavremenjivanju učionica i uvođenju računara i video-projektora, javila se mogućnost korišćenja programa PowerPoint u nastavi, čime je umnogome unapređena motivacija studenata, iskorišćena mogućnost prezentovanja audio-vizuelnih sadržaja na samoj nastavi, pojednostavljen postupak predavanja i učenja određenih nastavnih jedinica kojima više pogoduje drugačiji, nelinearni pristup nego onaj klasični, pomoću table i krede, te u određenoj meri olakšano usvajanje gradiva. Te PowerPoint prezentacije redovno se stavljaju studentima na raspolaganje preko fakultetskog sajta.

PowerPoint prezentacije postale su ne samo nezaobilazna dopuna tradicionalnijim oblicima predavanja, već i efektivno sredstvo za angažovanje većeg broja studenata na nastavi, što ima mnogobrojne pedagoške implikacije. U uslovima postojanja velikog broja studenata u grupi, prirodno se javlja nemogućnost da određen broj njih uzme aktivno učešće u diskusijama na času, što ima destimulirajući uticaj u pogledu motivisanosti za nastavu. Ako se tome doda afektivni činilac u vidu straha ili nelagodnosti od greške usled, između ostalog, nedostatka potrebnog nivoa znanja jezika, ne iznenađuje podatak da je za određeni broj studenata usmeni ispit situacija kada po prvi put na fakultetu koriste engleski jezik u komunikaciji. Kao korisno sredstvo prevazilaženja ovakvih problema koriste se studentske prezentacije.

Studentske prezentacije okupljaju tim od obično pet studenata gde u vrlo ograničenom vremenskom okviru svako ponaosob doprinosi što boljem prikazu

zadate teme. Studenti su, dakle, i kreatori i izvršioци određenog zadatka, što s jedne strane doprinosi većoj autonomiji studenta i zainteresovanosti da se prezentacija dobro pripremi, a s druge, utiče na podizanje samopouzdanja u komunikaciji. Svaka studentska prezentacija pretpostavlja visok nivo kolaboracije članova tima u pripremi i što boljem predstavljanju teme, što takođe ima pozitivne implikacije po motivaciju. Ipak, pored nesumnjivog značaja afektivnih činilaca, studentske prezentacije imaju dalekosežnije metodičke implikacije. Pre svega, studenti ne samo da koriste engleski jezik prilikom same prezentacije teme već i prilikom onlajn (i oflajn) čitanja, tj. prikupljanja materijala za prezentaciju i njegovog odabira. Pored toga, one omogućavaju testiranje efektivne upotrebe jezika, poput odgovarajućeg registra govornog jezika, gramatičke korektnosti, fluentnosti, povezanosti prezentovanih informacija, organizacije informacija, strukturisanosti ali i tehničkih karakteristika prezentacije, kao i uspostavljanja podsticajne atmosfere između izlagača i kolega u učionici. Dosadašnje iskustvo izraženo i kroz odgovarajuću evaluaciju prezentacija daje vrlo ohrabrujuće rezultate, te smo mišljenja da studentske prezentacije podstiču kako interaktivnost između nastavnika i onih studenata koji malo (ili, nimalo) ne učestvuju u nastavi, tako i među samim studentima čija recepcija zadate teme može biti od velike pomoći narednim izlagačima.

I dalje se, međutim, tragalo za trajnijim i pouzdanijim rešenjem koje bi povećalo motivaciju studenata, omogućilo njihovu veću autonomiju pri učenju, kao i bolji i trajniji uvid u nastavne materijale. Pored toga, veliki broj studenata u grupi, a posledično i nedostatak mesta za sedenje za sve zainteresovane koji su želeli redovno da pohađaju nastavu engleskog, negativno su uticali na motivaciju studenata, što se kod pojedinaca ispoljilo kroz proređeno prisustvo na nastavi. Javila se hitna potreba da se studentima koji (ne iz subjektivnih razloga) ne pohađaju nastavu omogući pristup dodatnim nastavnim materijalima koji nisu našli mesto u udžbeniku, a koji, po mišljenju nastavnika, pomažu razumevanju i usvajanju gradiva. Rešenje za sve navedene probleme pojavilo se u vidu Mudla (eng. Moodle)⁵, platforme za učenje koja u sebi objedinjuje sve prednosti najsavremenijih informacionih tehnologija, pruža nezamenljivu mogućnost bliske elektronske komunikacije ne samo između studenata i profesora, već i između samih studenata, i što je najvažnije, omogućava samostalno učenje, koje pri tom i dalje zadržava interaktivnu prirodu.

Mudl funkcioniše tako što omogućava pravljenje *kurseva*, koji bi, krajnje grubo govoreći, odgovarali tradicionalno shvaćenom pojmu nastavnog predmeta ili nastavne teme u klasično koncipiranom udžbeniku. Kurs se sastoji iz manjih celina koje odgovaraju udžbeničkim „lekcijama“. U svaki kurs moguće je ubaciti raznorazne statičke i interaktivne nastavne materijale i aktivnosti za vršnjačko učenje, koji se u Mudlu nazivaju modulima (eng. *modules*), a koji se mogu prilagoditi potrebama nastavnika i studenata i organizovati u skladu sa postavljenim

⁵ Moodle je akronim za Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment.

ciljevima kursa, kao i vizuelno prilagoditi sadržaju lekcije. U Mudl se mogu integrisati dokumenta bilo kog tekstualnog ili html-formata i multimedijalni sadržaji (slike, fotografije, video ili audio fajlovi u formatima .mp3, .ppt, .doc, .xls, .pdf, itd.). Pošto uvek postoji bojazan da će nastavnik „zloupotребiti tehnologiju“ tako što će svoju frontalnu metodu samo „preseliti“ u novi medij a da se niti suštinski niti metodički ne dešava promena, neophodno je naglasiti da Mudl ne znači puko pretvaranje papira u računarski ekran, već istinsku promenu okruženja učenja i korišćenje svih resursa koji i nastavniku i studentu stoje na raspolaganju. Drugim rečima, neophodno je napraviti veliki skok da bi se došlo do suštinskog pomaka ka interaktivnom, onlajn-učenju.

Primenu Mudla u nastavi engleskog jezika struke na Ekonomskom fakultetu u Beogradu započeli smo pilot-programom februara 2010. godine tako što smo pripremili dve nastavne jedinice (*The nature of accounting* i *Animal business idioms*) koje se u pisanom obliku nalaze i u udžbenicima za engleski jezik II, odnosno III godinu studija. Na osnovu rezultata ovog pilot-programa moguće je zaključiti da budućnost engleskog jezika struke leži u primeni elektronskih oblika učenja koji unapređuju kvalitet nastave, unose multimedijalne sadržaje u učionicu, ali i, što je najvažnije, olakšavaju samostalno učenje kod kuće, čime se pruža podrška autonomiji učenika, a istovremeno olakšava rad nastavnika. Naime, od ključnog je značaja ukazati na pozitivnu percepciju studenata u pogledu aktivnosti elektronskog učenja putem Mudla, koja se ispoljila kroz dodatnu motivaciju i zadovoljstvo virtuelnim okruženjem u učenju engleskog jezika ekonomske struke, a samim tim i edukativnim metodama koje olakšavaju aktivno i kooperativno učenje putem najsavremenijih didaktičkih, audio-vizuelnih sredstava. Ipak, elektronsko učenje i primenu Mudla kao sistema za upravljanje učenjem nikako ne treba shvatiti kao jednostavnu zamenu za nastavnika i njegovo znanje, već kao dobrodošlu dopunu klasičnom načinu učenja u učionici, koja obezbeđuje kooperativni i komunikativni kontekst učenja, olakšava, ubrzava, te čini udobnijim, interesantnijim i privlačnijim proces usvajanja i sticanja znanja generacijama koje stasavaju uz računare i od najranijeg uzrasta postaju svesne svih prednosti elektronske komunikacije u savremenom svetu. Isto tako, u našim uslovima Mudl ne može i ne treba da zameni klasičan udžbenik, koji i dalje predstavlja *osnovni* nastavni materijal. Ovakav sistem upravljanja učenjem, ukoliko se s merom i prikladno koristi, predstavlja izvrsnu dopunu tradicionalnom obliku nastave, olakšava rad nastavnika a obogaćuje proces učenja studenata pružajući im znatan stepen autonomije, i to u okruženju drugačijem od klasične učionice.

Zaključak

Učenje engleskog jezika beleži eksponencijalni rast koji je u najvećoj meri uslovljen značajem engleskog u oblasti poslovanja, ekonomije, međunarodnih odnosa, itd. Dovoljno je samo pregledati kataloge vodećih izdavačkih kuća za učenje

engleskog jezika i ustanoviti da se svake godine nudi obilje jezičkih paketa u oblasti engleskog poslovnog jezika. Dakle, ne postavlja se više pitanje *da li* je engleski u funkciji struke potrebno učiti, već *koliko* i *kako* ga učiti i predavati kako bi se budući ekonomisti što bolje integrirali u međunarodne naučne i stručne tokove.

U ovom radu nastojali smo da prikažemo kako se osmišljava i odvija nastava engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu, koja bi trebalo da ide u korak ne samo sa izuzetno dinamičnim razvojem ekonomije kao naučne discipline, već i sa tehničkim mogućnostima koje pomažu nastavniku da saznanja iz date oblasti što bolje prenese na engleskom jeziku. U tom pogledu, predstavili smo, s jedne strane, organizaciju nastave engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu, ciljeve nastave, i nastavne materijale, koji se, ukupno uzevši, temelje na teorijskim i praktičnim postulatima naučne discipline Engleskog jezika za specifične namene (ekonomske struke), kao dela šire discipline Engleskog jezika za akademske namene. S druge strane, razvoj najsavremenijih informacionih i komunikacionih tehnologija otkriva polje neslućenih mogućnosti u mnogim segmentima ljudskog obrazovanja, gde učenje engleskog jezika zauzima najviše mesto. Ono podstiče uvođenje neophodnih inovacija u nastavni proces koje smo prikazali u poslednjem odeljku rada. Svaki pojedinačno prikazani segment nastave engleskog jezika osmišljava se imajući na umu ciljnu grupu – studente, uz neprestano sagledavanje njihovih potreba, podizanja motivacije, samostalnosti. I pored hroničnog problema velikog broja studenata u grupi, što umnogome određuje tok samih časova, osavremenjivanje nastave dostupnim tehnološkim inovacijama u kombinaciji sa klasičnim metodama, pokazalo se, ublažava negativne efekte rada u velikim i heterogenim grupama. Unapređenje celokupnog procesa nastave engleskog jezika na Ekonomskom fakultetu u Beogradu ostaje kao dugoročan izazov, istina u različitom obimu, i nastavnicima i studentima.

Literatura

- Bugarski, Ranko. 2009. *Evropa u jeziku*. Beograd: Bibiloteka XX vek.
- Charteris-Black, Jonathan. 2000. Metaphor and vocabulary teaching in ESP economics. *English for Specific Purposes* 19, 149–165.
- Durović, T. i N. Silaški. 2010. Teaching genre-specific grammar and lexis at tertiary level: the case of economics students. *Journal of Linguistic Studies* 3 (1), 61–72.
- Ellis, M. and C. Johnson. 1994. *Teaching Business English*. Oxford: Oxford University Press.
- Jordan, Robert. R. 1997. *English for academic purposes. A guide and resource book for teachers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Munby, John. 1978. *Communicative syllabus design*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Perić, Aleksandar. 1995. Nastava stranog jezika u funkciji struke. *Glossa* 2, 19–29.
- Prčić, Tvrtko. 2005. *Engleski u srpskom*. Novi Sad: Zmaj.

- Robinson, Pauline. C. 1991. *ESP today: a practitioner's guide*. Hemel Hempstead: Phoenix ELT.
- Seidlhofer, Barbara. 2005. Key concepts in ELT – English as a lingua franca. *ELT Journal* 59/4 (October 2005), 339–341.
- Silaški, Nadežda. 2008. The discourse of advertising: a comparative genre analysis of English and Serbian. *Primenjena lingvistika* 9, 240–250.

Nadežda Silaški, Tatjana Đurović

COMMAND OF ENGLISH AS A PRECONDITION FOR THE INTEGRATION OF ECONOMISTS INTO THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMUNITY

Summary In the last few decades English has established its position as a *lingua franca* of international trade, banking and marketing, the scientific fields studied at the Faculty of Economics, University of Belgrade. It means that a future economist is nowadays inconceivable without a good command of this language. It is our aim in this paper to demonstrate the way an ESP economics course is organised at this tertiary-level institution in Serbia, one of the rare at which foreign language is given an obligatory status with a relatively large number of classes per week. We point out the main pedagogical and methodological postulates of the university level ESP economics course with a particular focus on the teaching materials which play an important role in a student-teacher relationship.